

Utvandringen fra Nord-Norge til Amerika

Marianne Neerland Soleim
Universitetet i Tromsø

Artikkelen tar opp særtrekk ved utvandringen fra Nord-Norge til Amerika, med hovedvekt på den kvenske utvandringen fra Finnmark. Innledningsvis presenteres nordnorsk og nordisk forskningssituasjon. Deretter er utvandringen fra de tre nordligste fylkene beskrevet. Sentrale spørsmål videre er hvordan kvenenes utvandringssiver ble skildret fra ulike hold, og hva var årsakene til at særlig den kvenske befolkningen valgte å forlate Finnmark til fordel for Amerika? Var det forhold utenfra som lokket dem til utvandring, eller var det tilværelsen i landsdelen som avgjorde valget om å reise? Eller er forklaringen å hente i etappevandringen og ideen om at kvenene hadde "vandring i blodet"? Kvener og nordmenns håndtering av tilværelsen i det nye hjemlandet gir et visst innsyn i hva som preget hverdagen.

Forskningssituasjon

I forhold til norsk og nordisk emigrasjonsforskning er Nord-Norge fremdeles lite utforsket. Hovedoppgaver som er skrevet i de siste årene er; *Utvandringen til Amerika fra Skjervøy prestegjeld 1865-1914*^I, *Emigrasjon og etnisitet. Utvandringen fra Vadsø til Amerika 1860-1914*^{II}, *Amerikafeber i Ishavsbyen*^{III}, og *Utvandring og intern flytting. Emigrasjonen fra Vardø 1864-1920*^{IV}. Når det gjelder studiet av utvandringen fra Alta og Talvik, har Jens Petter Nielsen gjengitt en appendiks med navn, bosted og utvandringssår over utvandrere fra Alta og Talvik i perioden 1867-

1920^V. Det er gjort få undersøkelser om etnisitet og utvandring i landsdelens emigrasjonsforskning.

Det fins ingen samlet realhistorisk oversikt over utvandringen fra Nord-Norge. Det nærmeste en kommer er Ingrid Semmingsens bok *Veien mot vest*^{VI}, og til en viss grad Amund Hellands topografiske verk fra århundreskiftet.^{VII} Semmingsen beskriver norsk og europeisk utvandring, utvandringssagentene, transportforholdene, bosetning i Amerika 1865-1914, det utflyttede Norge, norsk utvandring til Australia og Afrika, bosetningen i Amerika 1900-1914, aktivt arbeid mot utvandring, utvandrerne og hjemlandet, og til slutt "utvandringssstrøm-

I Kvalnes, Martin: *Utvandringen fra Skjervøy prestegjeld til Amerika 1865-1914*. Hovedoppgave, Tromsø 2000.

II Soleim, Marianne Neerland: *Emigrasjon og etnisitet. Utvandringen fra Vadsø til Amerika 1860-1914*. Hovedoppgave, Tromsø 1998.

III Svendsen, Thorleif: *Amerikafeber i ishavsbyen. Emigrasjonen fra Tromsø til Amerika 1860-1925*. Hovedoppgave, Tromsø 1997.

IV Flå, Vibeke: *Utvandring og intern flytting. Emigrasjonen fra Vardø 1864-1920*. Hovedoppgave, Tromsø 1995.

V Nielsen, Jens Petter: *Altas historie. Det arktiske Italia 1826-1920*. Alta 1995: 403-414.

VI Semmingsen, Ingrid: *Veien mot vest*. Bind 2 Oslo 1950.

VII Helland, Amund: *Finmarkens amt, bind 1-3*. Kristiania 1906: 463.

mens mange kilder". Semmingsen kommer også inn på nordnorsk utvandring. Hun påpeker at den tidligste utvandringen fra Nord-Norge fant sted i miljøer som allerede var preget av innvandring og at utvandringen fra landsdelen i enkelte perioder var særlig stor i kvenmiljøene.^{VIII} Det er gjort noen få case-undersøkelser av nordnorsk utvandring, i tillegg til de nevnte hovedoppgavene. Et av disse er Kjell E.Skaarens studie av utvandringen fra Brønnøy og Vik i Sør-Helgeland.^{IX} Han har lagt vekt på å kartlegge hvorvidt økonomiske gode/dårlige tider i hjembygda ga et lavt/høyt antall utvandrere. Skaaren fant stort sett et slikt sammenfall i sin undersøkelse, men konkluderer allikevel med at utvandrerne trolig hadde hatt muligheter for å skaffe seg levebrød i hjembygda. Et annet arbeid er May Lundes hovedoppgave om etableringen og utviklingen av læstadianismen i Calumet i Michigan. Hun hevder at kvenene trolig var den befolkningsgruppen som følte seg minst rotfestet eller knyttet til Finnmark. Kvenenes språk, isolerte bosettingsmønster og læstadianismen er faktorene hun vektlegger.^X I drøftingen av bakgrunnsfaktorer og årsaker til utvandringen fra Nord-Norge er Einar Niemis arbeider om nordnorsk migrasjon viktige. Han hevder at Amerika og mulighetene for videreutvandring via ishavsbyene ikke var ukjent i Nord-Finland. På grunnlag av mangelfull registrering av utvandrere i finske kirkebøker og at utvandringen også omfattet flere områder i Nord-Finland og hele det finsktalende Tornedalen

påpeker Niemi at et større antall må ha reist mot ishavet med planer om en videreutvandring.^{XI} Niemi hevder at den metodiske trenden innen migrasjonsforskning, med ensidig vekt på statistisk metode og dominerende vekt på de sentrale kvantifiserbare "push"-faktorene, som befolknings- og næringsutvikling holdt opp mot konjunkturerne i Amerika, har preget forskningen. Han fremhver at større vekt på de kvalitative kilder er nødvendig. Videre påpeker han at Amerika som arbeidsmarked fungerte ulikt for ulike grupper av utvandrere fra Nord-Norge. Han foretar en inndeling i to hovedtyper utvandrere som reagerte ulikt på de amerikanske mulighetene. Den ene typen utvandring kan karakteriseres som en "bondeutvandring" fra bondemiljøene i indre Troms og i indre strøk av Helgeland samt fra fiskerbondemiljøer i Nordland og Troms. Jordbruksmulighetene i Midtvesten var hoveddrivkraften for disse. I den andre typen utvandring var det industrielle arbeidsmarkedet i Amerika en hovedfaktor. Niemi hevder at disse mulighetene motiverer kvener til å utvandre fra de nordligste strøk av landsdelen.^{XII}

Innen finsk forskning har Samuli Onnela kartlagt kvensk og finsk flytting. I sitt arbeid om en egen kvensk utvandring eller en finsk/svensk videreflytting over Ishavskysten til Amerika viser han til at offisiell norsk statistikk ikke gir svar på alle spørsmålene omkring finsk utvandring fra de nordnorske havnene. Opplysninger om fødested eller etnisitet ble ikke registrert i

VIII Semmingsen, Ingrid: *Veien mot vest*. Bind 2 Oslo 1950: 200.

IX Skaaren, Kjell Erik: "Utvandring fra Helgeland". *Utvandringa-det store oppbrotet*. A.Engen(red.), Oslo 1978.

X Lunde, May: *Assimilation of the Old Apostolic Lutheran Church of Calumet, Michigan*. Hovedoppgave Oslo 1983.

XI Niemi, Einar: Oppbrudd og tilpassing-den finske flyttingen til Vadsø 1845-1885. Hovedoppgave Oslo, 1972; bokutgave Vadsø, 1977: 118.

XII Niemi, Einar: "Fra Nord-Norge til Amerika. Noen refleksjoner om problemstillinger, perspektiver og utfordringer", i *Heimen* nr.3 1994: 180-182.

disse kildene.^{XIII} De skandinaviske utvandrere er sammenfattende beskrevet av Jon Gjerde i en artikkel i Robin Cohens bok *The Cambridge Survey of World Migration*.^{XIV} Han beskriver utvandrernes valg av destinasjonssted, bakgrunnsfaktorer i Skandinavia og forhold i Amerika, utvandringens volum og struktur, årsaksfaktorer, returmigrasjon og spesielle trekk ved de enkelte lands utvandrere. De finske utvandrere reiste i hovedsak til industristeder, for eksempel Minnesota og Michigan.^{XV}

Hans Norman og Harald Runblom utga i 1987 et detaljert oversiktsarbeid om nordisk utvandring. Hvert enkelt av de nordiske landene er beskrevet i sammenheng med de ulike faser av utvandringens forløp og dens sammensetning.^{XVI} I 1990 ble en rekke problemstillinger omkring migrasjon tatt opp på Verdenshistorikerkongressen i Madrid. Sune Åkerman, Hans Christian Johansen og Robert Ostergren la vekt på behovet for å gjøre noe annet enn "å etterlikne gamle studier". Deres hypotese var at "every type of mobility acts in concert with other movements", og den metodiske risikoen ligger i å isolere det enkelte migrasjonsfenomen.^{XVII} Fra de seneste års migrasjonsforskning gir Leslie Page Moch i sin bok *Moving Europeans*^{XVIII}, en god fremstilling med hensyn til det europeiske perspektivet. Denne boken tar for seg migrasjon i Vest-Europa siden 1650 og frem til idag, altså fra før-industriell tid til dagens svært mobile og etnopluralistiske flyttestrømmer.

Hovedvekten er lagt på endringer i arbeidsmønster, jordeierforhold og i befolkningen i rurale komparert med urbane strøk. Videre setter hun dette i sammenheng med de sosiale og politiske krefter som forårsaket migrasjonen. Hennes analyse av kjedemigrasjon er særlig relevant i tilknytning til nordnorsk utvandring. Den britiske økonomi-historiker Dudley Baines har skrevet en kortfattet, men innflytelsesrik oversikt over utvandringen fra Europa i perioden 1815-1930. I drøftingen av motivforklaringene påpeker han at økonomiske og sosiale forhold som årsak til flytting kan være sann, men også triviell. Han fremhever videre nytten av en større vektlegging på forholdet mellom intern flytting og utvandring og studier på individnivå.^{XIX}

De ulike amtene og utvandringen

Finnmark kom senere med i utvandringssstrømmen enn resten av landet. Av de vel 32 000 som utvandret i tiåret 1846-1855 var bare ca. 40 personer fra Finnmarks amt som på den tiden også innbefattet det nåværende Troms fylke. Senere, i 1856-65, dro 690 personer fra amtet og da hovedsakelig fra de vestlige deler av amtet og de aller fleste de siste par år av tiåret. Det var først fra 1866-1870, da den offisielle utvandringstatistikken startet, at det nåværende Finnmark for alvor kom med. I dette femåret dro 635 personer fra Finnmark og i neste femår 1871-1875 dro 1507 personer.^{XX}

XIV Cohen, Robin (ed.): *The Cambridge Survey of World Migration*. Cambridge 1995.

XV Gjerde, Jon: "The Scandinavian migrants", i Cohen, Robin (ed.): *The Cambridge Survey of World Migration*. Cambridge 1995: 85-91.

XVI Norman, Hans & Runblom Harald: *Transatlantic connections. Nordic Migration to the New World after 1800*. Uppsala 1987.

XVII Åkerman, Sune/ Johansen, Hans Christian/ Ostergren Robert: "Long-Distance Migrations in the Nordic Countries 1500-1900", i *Rapport til Verdenshistorikerkongressen i Madrid 1990*. Umeå 1990.

XVIII Moch, Leslie Page: *Moving Europeans. Migration in Western Europe since 1650*. Indiana 1992.

XIX Baines, Dudley: *Emigration from Europe 1815-1930*. Cambridge 1995.

Samlet i den første fasen 1866-1875 lå Finnmarks utvandringssomfang på 9.6 promille, over landsgjennomsnittet som var på 6.8 promille, og fylket hadde dermed en større gjennomsnittlig utvandring enn landet sett under ett i dette tiåret. Finnmark beholdt et høyt utvandringssvolum frem til ca.1890. Fra dette tidspunkt var det Nordland som ledet an blant de nordnorske fylkene, og Troms kom etter på andre plass. Etter 1910 var Finnmark helt nede under 1 promille mot Nordlands 3.3 promille. Troms lå på 2.1 promille. Samtidig var landsgjennomsnittet på 3.6 promille i 1911-1915.

På 1860-tallet kom et flertall av utvandrerne i Finnmark fra landdistriktet. Deretter, i hele perioden 1871-1905, var det byutvandringen som dominerte. Fra Finnmark utvandret det i perioden 1866-1900 i alt 5543 personer, hvorav 2037 eller gjennomsnittlig 58 årlig fra landdistriktet og 3506 personer eller gjennomsnittlig 100 årlig fra byene.^{XXII}

Antall kvenske utvandrere fra Finnmark

En hovedårsak til den mer merkbare motivasjonen til å utvandre hos den finske befolkningen er det faktum at Finland ikke fikk noen egen utvandringshavn før i 1890-årene. Før dette måtte finlenderne utvandre via norske eller svenske havner. Den finske emigrasjonsforskeren Samuli Onnela har registrert at svært mange finner og fastboende kvener utvandret via Trondheim. 41% av alle som utvandret fra Finnmark i perioden 1867-1892 hadde finske navn. Onnela har registrert at 56% fra Vadsø, 21% fra Hammerfest, 38.5% fra Vardø og 16% fra Alta hadde finske navn i samme periode.^{XXIII} I både Vadsø og Vardø var det

flest nordmenn som utvandret til Amerika i den tidligste fasen (1860-1870). Etter 1870 var det kvenene som dominerte utvandringssstrømmen fra Vadsø by og landdistrikt. I tidsrommet 1880-1900 utgjorde kvenene den største andelen av de som utvandret fra Vardø. Pionerfasen med hele familier og grupper av familier fra Vadsø-området satte åpenbart en trend for den senere utvandringen. Kvenene la i denne fasen grunnlaget for både kveners og nordmenns flyttemønster fra Vadsø til Amerika. I utvandringssprotokollene fra Trondheim står ingen utvandrere oppført med bopel Nesseby, 10 med bopel Sør-Varanger og 26 med bopel Varanger. Kun en er oppført med Øst-Finnmark (handelsbetjent, nordmann) og 17 er oppført med Finmarken som bopel, hvorav halvparten hadde finske slektsnavn og reiste i 1873 med Hancock som reisemål.^{XXIV} Gjennom hele utvandringssperioden (1865-1925) fra Hammerfest prestegjeld var om lag 25 prosent kvener, 43 prosent nordmenn, under en prosent samer og 6 prosent var av blandet herkomst. For om lag fjerdeparten av utvandrerne er ikke den etniske bakgrunnen identifisert, noe som medfører at andelen til de ulike etniske gruppene er større enn angitt. Nedleggningen av kopperverket i Kåfjord er trolig den viktigste årsaken til at så mange kvener utvandret fra Alta. Men, kvener i Kåfjord begynte å utvandre lenge før kopperverket ble nedlagt(driften stanset helt i 1878) Et tyvetalls arbeidere skal ha reist allerede i 1863-1864. De kvenske arbeiderne i Kåfjord var dermed blant pionerene i den første utvandringssbølgen fra Finnmark som startet på dette tidspunktet. I 1866 utvandret 87 personer fra Alta og 70 av disse var fra Kåfjord. Blant emigrantene var det 52 barn i alderen tre

XXII Helland, Amund: *Finmarkens amt, bind 1-3*. Kristiania 1906: 36.

XXIII Onnela, Samuli: "Emigrationen från Finland till Amerika over Nord-Norge, 1867-1892". Rapport til det nordiske historikermøte i København 1971.

XXIV Digitalarkivet, utvandringssprotokoller, emigranter fra Trondheim 1867-1930.

måneder til 14 år. Ifølge brev fra Amerika døde mange barn underveis eller etter ankomsten til bestemmelsesstedet.^{xxv} Det var få samer som utvandret fra Finnmark. Fra Vardø bare 6 samer av totalt 1363 utvandrere. I Vadsø er det også kun registrert 6 samer blant 2614 utvandrere. Den såkalte Manitoba-ekspedisjonen er det eneste eksempel på samisk utvandring av noe større omfang. To ekspedisjoner med omlag 90 samer fra indre Finnmark ble vervet av den amerikanske stat for å være med på å utvikle transport-og forsyning under koloniseringen og gullgraving i Alaska. De skulle også utvikle reindriften i området.

Skildringer av kveners utvandringslyst (...) dundrede afsted i store Flokke

Fra ulike hold ble kveners utvandring fra Finnmark kommentert. Lensmannen i Nesseby, Abraham Brun, skildret i Vadsøavisen "Finmarkens Amtstidene" i 1872, hvordan amerikafeberen grep om seg i Varanger: *"Amerikafeberen begyndte allerede saa smaat at ytre sig i Varanger, idet en af Sydvarangers Kjernekarle med hele sit Hus udvandrede, og siden har emigreringen aarligeaars tiltaget, men kun blandt nordmændene, indtil for et par Aar siden ogsaa kvænerne fik Reiselyst og dundrede afsted i store Flokke"*.^{xxvi} I avisen "Finnmarks-posten" kunne man samme år (1872) lese følgende beskrivelse av utvandringen fra Finnmark: *De i Michigans Gruber arbeidede kvæner er især gavmilde med Reisebilletter til sine i Finmarken værende Landsmænd, der danner massen af Udvandrerne fra sin Landsdel, hvis Antal*

for en stor del er betinget av de fra Amerika modtagne forudbetalte Billetter.^{xxvii} Kvenenes utvandringsiver ble også skildret i flere amtmannsberetninger. For femåret 1861-1865, som omfattet pionerfasen i utvandringen fra Finnmark, bemerket amtmannen at: *Udvandringen har bestaaet ikke blot af Nordmænd, men ogsaa af Kvæner i ikke saa ringe Antal og nogle enkelte lapper*.^{xxviii} I femårsberetning for årene 1871-1875 skriver amtmannen at innvandringen fra Finland har vært vært lavere enn tidligere år og: *af de i Vadsø, Nordvaranger og Sydvaranger tidligere bosatte kvæner har et ikke ringe Antal udvandret til Amerika*.^{xxix}

Hva var årsaken til at nettopp kvenene valgte å forlate Finnmark?

Den kvenske utvandringen fra Finnmark kan ikke forklares ut fra ett enkelt forhold. Som oftest vil forklaringer til utvandring ta utgangspunkt i samspillet mellom de krefter som "drev" folk av sted og de som "lokket" folk til å reise. Flere undersøkelser viser at både tilflyttede finner og fastboende kvener i Varanger-regionen utvandret uavhengig av faktorer som befolkningsutvikling, økonomiske og sosiale forhold. Dragningen utenfra, med flere faktorer som lokket spesielt kvener til å reise fra Finnmark var mange. Slike faktorer var agentvirksomhet og avissannonsering med pioneren Christian Taftezon som den mest sentrale, amerikabrev, prepaid tickets, og religiøs frihet.

I 1864 ble en omfattende vervingskampanje gjennomført av skandinaviske agenter i Nord-Norge og delvis også i Nord-Sverige. Resultatet ble at to skip seilte med mer enn

xxv Nielsen, Jens Petter: *Altas historie. Det arktiske Italia 1826-1920*. Alta 1995.

xxvi Finmarkens Amtstidene 1872.

xxvii Finnmarks-posten, 7. desember 1872.

xxviii Amtmannens økonomiske femårsberetninger, Vadsø by 1861-1865.

xxix Amtmannens økonomiske femårsberetninger, Finmarkens amt landdistrikterne 1871-1875.

500 utvandrere, i hovedsak fra Troms og Finnmark. Allerede ved juletider i 1863 kunne Tromsø Stiftstidende melde om at flere personer fra byen og de omliggende prestegjeld var klare til å reise til Amerika. I sin femårsberetning for 1861-1865 kunne amtmannen for Finnmark berette at det var 85 personer fra Kvæfjord, Ibestad og Skjervøy, 20 personer fra Alta Prestegjeld, 2 personer fra Hammerfest fogderi og omtrent 110 personer fra Varanger fogderi, som ble med skipene fra Trømsø i 1864.^{xxx} Den første gruppen kvener som utvandret fra Vadsø, ble registrert i kirkeboka for landdistriktet 1854-1880.^{xxxI} De reiste fra Vadsø i april 1864 til Tromsø for å dra videre med det første av de to seilskipene, "Norge" og "Ægir", som dro herfra henholdsvis i mai og juni samme år. "Norge" hadde 244^{xxxII} og "Ægir" 345 passasjerer. Skipene skulle til Montreal og Quebec i Canada. Derfra bar det videre langs vannveiene over de store sjøene til gruvemiljøet i Øvre Michigan ("The Copper Country" (Kobberlandet), også kalt "The Copper Peninsula" (Kobberhalvøya)). Området var USAs viktigste gruvemiljø. Under den amerikanske borgerkrigen, med sterk etterspørsel etter kopper og andre metaller, ble det her mangel på arbeidskraft som hadde resultert i den storstilte vervingskampanjen.^{xxxIII}

Agenter som hadde til oppgave å lokke med seg folk over til Amerika talte tydeligvis ikke for døve ører. Disse agentenes virksomhet ga grunnlag for klageskriv og reaksjoner blant folk. Men ved at spesielt kvenerne støttet agentene og trakk kjenninger og skyldfolk etter seg, la de blant annet grunn-

laget for en sterk utvandring fra Finnmark. Når nettopp de kvenske miljøene i Finnmark ble så sterkt berørt, hadde dette åpenbart sammenheng med at gruveselskapene i Øvre Michigan fikk informasjon om mulighetene for mobil arbeidskraft og erfarne gruvearbeidere fra Kåfjord av agenten Christian Taftezon. Han var pioneren blant utvandringsagentene og ble en slags hovedagent for Nord-Norge for gruveselskapene. Taftezon var opprinnelig fra Levanger, og hadde i mange år bodd i Finnmark og Troms, men hadde utvandret til "the Copper Country" i 1863. Hans vervingskampanje var omfattende i Trøndelag og Nord-Norge, og i 1865 utga han en liten brosjyre i *Tromsø Stiftstidende*^{xxxIV}, hvor han fremhevet forholdene i området rundt Superiorsjøen i det nordlige Michigan. I brosjyren hevdet han at området "bød alle de fordeler som en innvandrer i et fremmed land kan ønske seg". Som lokkemiddel tilbød han seg også å hjelpe folk med Amerika-billetter mot at de tok arbeid i gruvene i Michigan for å dekke kostnadene ved reisen. Denne forskutteringen av billetten var de såkalte "Prepaid Tickets". Taftezon kunngjorde videre at et skip med utvandrere til gruveselskapene ville seile fra Trondheim i juli 1865.^{xxxV} Under Taftezons ledelse ankom 150 gruvearbeidere til Portage Lake i Michigan og mange av disse skal angivelig ha vært fra Kåfjord. Denne systematiske vervingen var vellykket fordi mange lot seg overbevise, men for gruveselskapene lyktes det ikke alltid å få arbeidere blant de nordnorske utvandrerne. Ved ankomsten ble nemlig mange av mennene straks vervet til nordstatshæren, da

xxx Amtmannens økonomiske femårsberetninger, Finmarkens amt 1861-1865.

xxxI Kirkebøker Vadsø landdistrikt 1854-1880.

xxxII Tromsø Stiftstidende, 15.mai 1864.

xxxIII Niemi, Einar: "Amerikafeber.Om utvandringen fra Vadsø og om vadsøværingene i USA", i *Varanger årbok* 1996.

xxxIV Tromsø Stiftstidende 25.og 28.mai 1865.

xxxV Tromsø Stiftstidende 25.mai 1865.

den amerikanske borgerkrigen fremdeles pågikk. Det var lett å la seg friste av engangsbonusen på 600 dollar. Etter krigen vendte en del aldri tilbake til gruvene, men fortsatte vestover til prærielandet.^{XXXVI} Taftezon mottok kritikk for sin virksomhet, og *Tromsø Stiftstidene* trykket referanser fra både norsk, britisk og norsk-amerikansk presse, som kritiserte hans aktiviteter.^{XXXVII} Klagen gjaldt misnøye med arbeidskontrakter, betaling og arbeidsforholdene i gruvene. Klageskrivene rommet imidlertid ofte sterke overdrivelser. En del arbeidere forlot da også gruvene så snart de kunne, mens andre falt til ro og var tilfredse. Spesielt blir arbeiderne fra Kåfjord trukket frem som lojale overfor Taftezon, og disse trakk flere etter seg og la grunnlaget for en utvandring i større omfang i årene etter.^{XXXVIII}

Redaktøren av *Tromsø Stiftstidene* uttalte i 1865 at han ikke visste hvorvidt Taftezon var agent for "et eller annet kompani ved øvre Sjøens Kobberregion"^{XXXIX}, og ga inntrykk av at artikkelen inneholdt en del nyttige opplysninger til utvandrerne. Han påpekte dessuten at man ikke kunne fastsette hvorvidt opplysningene i Taftezons artikkel var pålitelige eller ikke. Utvandringsslysten ville neppe opphøre siden "de engang udvandrede ville alltid trekke en og anden av sine gjenblevne slæktninger og bekjendte efter sig"^{XL}, ifølge redaktøren.

Agentvirksomheten og annonseringen Finnmarksavisene økte etter hvert og med

dette økte også antallet utvandrere fra fylket. Ulike avisartikler vitner om skarp konkurranse mellom de selskapene som agentene tilhørte. Virkemidler som beskyldninger om løgn og et personlig preg i form av brev fra tidligere utvandrere, har tydelig hatt den hensikt å påvirke leserne. Annonser skrevet på finsk var åpenbart et forsøk på å påvirke både de som ankom fra Finland og bofaste kvener i Finnmark. Da svært mange av utvandrerne fra Finnmark i 1860- og frem til 1890-årene var finner eller fastboende kvener, var det naturlig at agentene også ville formidle informasjon om Amerika til kvenerne som bodde i fylket.

I tillegg til aviser, var amerikabrev fra slekt og venner en god kilde til informasjon for de som ble igjen i Finnmark. Brevene ble viktige bånd mellom de som reiste og de som ble igjen. Denne kontakten ga håp til de som selv ønsket å utvandre, og den ga viktig inspirasjon til de som kanskje hadde vanskeligheter med å ta valget om å reise eller ikke. Brevene var også svært viktige fordi dette ofte var den eneste måten å holde kontakten med nære slektninger og venner. Det var ikke nødvendig selv å motta brev for å få informasjon. Brev fra utvandrere i det nye hjemlandet ble svært ofte trykket i nordnorske aviser. Slike brev i avisene dreide seg i hovedsak om levekår, klima, jordbruksmaskiner, dyrkningsmetoder, bygging av jernbaner, spekulasjoner og korrupsjon, grådigheten etter penger og ideen om at penger

XXXVI Niemi, Einar: "Amerikafeber.Om utvandringen fra Vadsø og om vadsøværingene i USA", i *Varanger årbok*. 1996: 57-82.

XXXVII Lunde, May: "The Emigration to North America from the Provinces of Troms and Finnmark as Reflected in Three Northern Norwegian Newspapers 1860-1900", i. Ø.T.Gulliksen, I.R.Kongslien & D.Toflsby (ed.). *Essays on Norwegian-American Literature and History*, bind 2. NAHA-Norway, Oslo 1990: 89.

XXXVIII Semmingsen, Ingrid: *Veien mot vest*. Bind 2 Oslo 1950: 107.

XXXIX *Tromsø Stiftstidende*, 28.mai 1865.

XL *Tromsø Stiftstidende*, 28.mai 1865.

kunne løse alle problemer.^{XL1} Få andre kilder enn amerikabrevene kan fortelle oss noe om holdninger blant utvandrerne. I brevene kan vi finne holdninger til hva en reiste fra, til det samfunnet de fant i Amerika og årsaken til at folk utvandret. Vi kommer tettere innpå menneskene dette gjaldt og får mer informasjon enn hva andre kilder, som statistikk eller myndigheters beretninger, er i stand til å gi. Et eksempel på et slikt brev finner vi i "Vardøposten", hvor det blir fortalt: *endelig bor ei langt herfra en forhen-værende haakjærringfisker Edvard Vahl (fra Vardø), og ikke at glemme herr Hattrem, der en gang stod paa en butik i Vardø, han betragtes her som en rig mand, spekulerer i Land, Grunde og Gaarde, eier for tiden en bygaard, hvorfor han er buden 700 Dollar uden at vilde sælge, og gaar som den fine Gentlemand, han er gift med en Vardødame.*^{XLII} Slike amerikabrev som fortalte om eventyrlige fortjenester var spennende informasjon for folk i Vardø-området, og var nok for en del avgjørende for valget om å reise. I "Finmarkens Amtstidende" ble et amerikabrev med tittelen "En vadsøværing" trykt i 1883. Brevskriveren, som er bosatt i Astoria Oregon, er positiv til det nye hjemlandet, men hjemlengselen er tilstede: *Her er meget godt at være og god behandling især for tjenestepiger, som får indtil 35 dollar om måneden; men de som har hus og fæ i Norge, er det bedst for, at de lever og dør i sitt fædreland, eftersom jeg forstår det.*

Jeg længes også hjerteligt tilbage til mit fædreland og håber at kunne reise tilbage næste(dette)år.^{XLII} Forholdene var med andre ord ikke entydig positive, og for å understreke dette påpekte avisens redaktør at folk som hadde reist til Oregon det samme året, klaget i sine brev over arbeidsløshet.

En viktig faktor som fikk folk til å ta avgjørelsen om å reise, var prepaid tickets som de fikk tilsendt fra gruveselskaper eller fra slekt og venner som hadde etablert seg i Amerika. Dette var en drivkraft som økte flyttestrømmen. De mange kvenske og finske kvinner og barn som ventet på amerikabillett langs kysten av Finnmark, utvandret som oftest uavhengig av pull- og push-faktorene. Kvenene i Vadsø-området mottok prepaid tickets i utstrakt grad fra slektninger og venner, samt fra arbeidsgivere i Amerika. Andelen kvenske eller finske utvandrere med slike billetter var på hele 75% fra Vadsø i årene 1867-1892.^{XLIV} Kvenene fra Alta og Vardø hadde forhåndsbetalte billetter i nærmere 50% av tilfellene.^{XLV} For Hammerfest prestegjeld var andelen tilsendte billetter på 55% i hele utvandringsperioden.^{XLVI} Svært mange av de som mottok billetter var kvinner, og dette skyldtes at emigrantene sendte billetter fra Amerika til familien som hadde blitt igjen. I 1880 noterte presten i Vardø at fem kvinner med barn utvandret etter sine menn, og året etter registrerte presten 13 kvinner som reiste etter mannen til Amerika. Brita Stjerna utvandret alene med sju barn

XL1 Lunde, May: "The Emigration to North America from the Provinces of Troms and Finnmark as Reflected in Three Northern Norwegian Newspapers 1860-1900", i. Ø.T.Gulliksen, I.R.Kongslie & D.Tolfsby (ed.). Essays on Norwegian-American Literature and History, bind 2. NAHA-Norway, Oslo 1990: 89.S

XLII Vardøposten 1.mars 1891.

XLIII Finmarkens Amtstidende 13.jan. 1883.

XLIV Onnela, Samuli: "Emigrationen från Finland till Amerika over Nord-Norge, 1867-1892". Rapport til det nordiske historikermøte i København 1971.

XLV Nielsen, Jens Petter: Altas historie. Det arktiske Italia 1826-1920. Alta 1995: 346.

XLVI Antonsen, Jan: "Utvandringa til Amerika fra Hammerfest", i Øyfolk. Nr.10,1999: 147.

fra Vardø til Michigan i 1882, hun hadde da fått tilsendt billetter av mannen.^{XLVII} Når dette systemet med forhåndsbetalte billetter var så sterkt utbredt tidlig, og når det holdt seg så lenge blant kvenene i Vadsø, i motsetning til det som ellers var vanlig, har det antakelig sammenheng med vervingen og kontrakteringen av arbeidere til gruvemiljøet i Michigan. Utvandringen fra Finnmark baserte seg i stor grad på at det ble etablert kontakter med de som allerede var reist. Det at familie, slekt og venner sendte amerikabilletter hjem, var med på å holde antallet utvandrere høyt. Pioneerene som reiste ut først dannet grunnlaget, og etter hvert hadde mange av de som senere utvandret (etter dette) nære slektsbånd i Amerika. Det ble dessuten lettere å bryte opp fra hjemstedet når man hadde kjentfolk i landet en flyttet til. Selv om man til tider følte de dårlige økonomiske tider i Finnmark som uoverkommelige, var det nok kontakten via slektinger som ga den største andelen utvandrere.

Sammenhengen mellom religion og utvandring er en viktig side ved den kvenske utvandringen fra Finnmark. Et tydelig uttrykk for dette er at læstadianismen fulgte med på reisen. Særlig "gruvekvenene" fra Hammerfest tok læstadianismen med seg til Michigan. Kun få år etter at de første gruppene hadde utvandret, ble læstadianske menigheter (Finnish Apostolic Lutheran Church congregation) grunnlagt i Amerika, den første i Calumet i the Copper Country i 1872/1873 av Salomon Kortetniemi fra Hammerfest.^{XLVIII} I dette området vokste det

frem bosetninger som utelukkende var befolket av norske kvener. En norsk amerikansk prest som i 1873 skulle overta en menighet i området, oppdaget at mange blant menigheten ikke kunne snakke et ord norsk.^{XLIX} Vadsø-læstadianernes utvandring hadde åpenbart bakgrunn i et ønske om religiøs frihet. I tilknytning til pionerfasen i 1864-1865 er det en viktig faktor at de kvenske utvandrerne var læstadianere som tydelig hadde et ønske om å oppnå religiøs frihet i Amerika. Spesielt var kvenene fra Vadsø-området med på å overføre læstadianismen til Franklin-området i Renville county. De fleste fra pionergruppene deltok i arbeidet med å opprette en læstadiansk menighet her i 1874. En viktig inspirator i dette området var Lars Levi Læstadius sin datter Carlotta. Hun var gift med finlenderen Michael Jokela, og de hadde slått seg ned her. Den finsk-/kvenske befolkningen vokste i gruvebyen Hancock i 1870 og 1880-årene. Disse dannet etter splittelser en rekke "nye forsamlinger".^L De bevarte kirkebøkene, som til å begynne med ble ført på finsk, forteller mye om skjebnen til mange vadsøkvener her ute på prærien. Det var vanlig med predikantbesøk fra blant annet svensk lappland. Forsamlingsspråket var finsk. Senere ble oversettelse til engelsk vanlig. De læstadianske predikanter fungerte som informasjonsspredere på tvers av Atlanterhavet. Menighetene på nordkalotten og de nyetablerte menigheter i Amerika opprettet og vedlikeholdt kontakten med hverandre via brevveksling. Denne reisevirksomheten og brevkontakten ga læstadianerne kunnskaper

XLVII Flå, Vibeke: *Utvandring og intern flytting. Emigrasjonen fra Vardø 1864-1920*. Hovedoppgave, Tromsø 1995: 118.

XLVIII Antonsen, Jan: "Utvandringa til Amerika fra Hammerfest", i *Øyfolk*. Nr.10,1999: 149.

XLIX Nielsen, Jens Petter: *Altas historie. Det arktiske Italia 1826-1920*. Alta 1995: 347.

L Soleim, Marianne Neerland: *Emigrasjon og etnisitet. Utvandringen fra Vadsø til Amerika 1860-1914*. Hovedoppgave, Tromsø 1998: 46-47.

om Amerika og om mulighetene for å reise dit.^{LI} Ikke minst var predikantene og deres troverdighet når de fortalte om læstadianismen i Amerika en viktig påvirkningsfaktor. Det er all grunn til å tro at predikantene hadde stor påvirkningskraft i flere kvenske bosetningsområder i Finnmark.

Vandring i blodet og etappeflytting som årsaksfremmende faktor

Et fremtredende særtrekk ved den nordnorske utvandringen var at mange av utvandrerne var mennesker som hadde flyttet en eller flere ganger før de valgte å reise til Amerika. Særlig var det blant de som reiste i den tidlige fasen, mange som hadde vært på flyttefot opptil flere ganger. Utvandrerne kunne også være etterkommere av folk som hadde flyttet til områder som de nå reiste fra. Flere studier fremhever nettopp dette at det var folk med "vandring i blodet" som reiste fra Finnmark til Amerika. Dette var en psykologisk forklaring på etappeflyttingen. De som tidligere hadde vært gjennom oppbrudd og flytting, hadde ikke så vanskelig for å flytte på nytt. Det er særlig påpekt at det var kvenene som hadde lett for å flytte flere ganger. I både Vardø og Vadsø var antallet finske og kvenske etappeutvandrere høyt. I 1881 var forfatterinnen Magdalene Thoresen på besøk hos sin datter som bodde i Vardø. Hun beskriver rotløsheten hos mange av tilflytterne som kom til Vardø i boka *Midnatsolens land*^{LII}, her forteller hun at mange tilflyttere lengtet etter å komme seg vekk så snart de så en anledning til det. Hun beskrev enkelte av dem som "landsatte

Passagerer, der spejde efter Vindens gunstige Vending for at komme væk igjen".^{LIII} Etter et opphold i Vadsø ga Thoresen uttrykk for misnøye med at kvenene ble godtatt av den norske befolkningen: "Kvænen er snart et folk i folket", skriver hun "men han kommer som en Fremmed og gaar som en Fremmed, og som en Fremmed bygger han paa Landets Grund".^{LIV} I andre områder viste det seg at både kvener og nordmenn var motivert for å flytte ofte. Både i Alta og Hammerfest var tidligere innflyttere de første til å utvandre. Kvenene i Finnmark kviet seg likevel ikke like mye som nordmennene for å dra hele veien over Atlanteren for å finne et nytt utkomme Verkslegen i Kåfjord påpekte blant annet i 1840 at kvenene "leve næsten alle som paa en Reise og, som det synes kun for at lægge Penge op".^{LV} På 1860-tallet hadde nok kvenene i Alta likevel begynt å slå røtter, og noen hadde bodd på stedet i 20-30 år og mange yngre kvener var født her. Likevel skilte de seg utfra de norske ved at de hadde færre bein å stå på. Etappeflytting var også et markert trekk ved utvandringen fra Hammerfest prestegjeld, selv om nærmere 50 prosent av utvandrerne var født i byen, eller landdistriktet. En del personer utvandret etter flere etappevandring. De kunne være født i Sverige/Finland (10.5%) eller Sør-Norge(3%), hadde arbeidet en tid ved Kåfjord kopperverk før de kom til Hammerfest. Her drev de fiske eller ishavsfangst en tid før de reiste videre til Amerika. En forholdsvis stor prosentandel (23%) av utvandrerne fra Hammerfest er oppført med ukjent fødested. En rekke av disse har sven-

LI Soleim, Marianne Neerland: Emigrasjon og etnisitet. Utvandringen fra Vadsø til Amerika 1860-1914. Hovedoppgave, Tromsø 1998: 181.

LII Thoresen, Magdalene: *Midnatsolens land*. Kristiania 1884.

LIII Balsvik, Randi Rønning: *Vardø-Grensepost og fiskevær 1850-1950*. Bd I. 1989: 65.

LIV Thoresen, Magdalene: *Midnatsolens land*. Kristiania 1884: 226-227.

LV Nielsen, Jens Petter: *Altas historie. Det arktiske Italia 1826-1920*. Alta 1995: 346.

ske og finske slektsnavn, så andelen som er født i Sverige/Finland er nok høyere enn hva materialet gir inntrykk av.^{LVI}

Amerika som arbeidsmarked for kvenene

Blant utvandrerne fantes også de som hadde et ønske om å endre sin livssituasjon både økonomisk og sosialt. En slik karrieremigrasjon var mulig ettersom vervingsagenter og avisannonser i hovedsak rettet seg mot de som hadde spesielle kvalifikasjoner på arbeidsmarkedet. Annonsene i avisene rettet seg mot arbeid innen industri, som gruvearbeid, jernbanearbeid og handverksarbeid. Denne annonseringen tiltalte særlig kvenene i Vadsø-området.^{LVII} Både private og offentlige foretak i Amerika samarbeidet for å skaffe arbeidskraft til gruveindustrien. Arbeidsmarkedet og håpet om å gjøre karriere lokket en stor andel av de unge utvandrerne fra Vardø etter århundreskiftet. I tiåret etter 1900 var Vardø by og herred en av de få områdene i Finnmark som fremdeles hadde en relativ stor utvandring (totalt utvandret 248 personer herfra, i Vadsø-området var antallet på 293 utvandrede i samme tiår, Alta/Talvik 193 og Hammerfest 153 utvandrede) Kvenene fra Vadsø hadde helt frem til begynnelsen av 1900-tallet gruve i Michigan som første hoveddestinasjon med byer som Calumet, Hancock, Houghton, Dollar Bay, Red Jacket og Marquette lenger sør langs kysten av Lake Superior.^{LVIII} Mange satset på litt jordbruk i

tillegg til gruvearbeidet. I nedgangstider flyttet en del til de nærmeste landdistriktene og slo seg ned her som farmere og tømmerhoggere. For kvenske arbeidere fra Kåfjord var det naturlig å velge gruvebyer som Calumet, Hancock, Dollar Bay og Hecla, der de i alle fall i starten kunne opprettholde sitt gamle erverv.^{LIX} De fleste som utvandret fra Hammerfest prestegjeld slo seg ned som gruvearbeidere i Michigan eller farmere i Minnesota og Wisconsin. Noen få reiste til Stillehavskysten i Canada og statene Oregon/Washington og drev fiske eller tømmerhogst.^{LX}

Forholdene i Finnmark kontra dragingen utenfra

Etniske motsetninger, sosiale skiller og minoritetspolitikk bidro uten tvil til et økt antall kvenske utvandrere fra både Vardø og Vadsø. De økonomiske forholdene ser derimot ikke ut til å ha hatt noen avgjørende betydning for utvandrerantallet blant kvenene i de to byene. Befolkningsutviklingen etter 1875 viser at fødselsoverskuddet sørget for veksten i Øst-Finnmark, men det fortsatt var innflyttingsoverskuddet som bidro til veksten i Vest-Finnmark.^{LXI} Årsaken til dette var at østfylket fikk større utflytting enn innflytting etter 1875. Enkelte steder kunne ha preg av et kortvarig befolkningsspress, men dette hadde likevel ingen avgjørende betydning for utviklingen i antallet utvandrere fra Finnmark. Samlet sett spilte

LVI Antonsen, Jan: Antonsen, Jan: "Utvandringa til Amerika fra Hammerfest", i *Øyfolk*. Nr.10,1999: 145.

LVII Soleim, Marianne Neerland: Emigrasjon og etnisitet. Utvandringen fra Vadsø til Amerika 1860-1914. Hovedoppgave, Tromsø 1998: 184.

LVIII Niemi, Einar: "Amerikafeber. Om utvandringen fra Vadsø og om vadsøværingene i USA", i *Varanger årbok*. 1996: 57-82

LIX Nielsen, Jens Petter: *Altas historie. Det arktiske Italia 1826-1920*. Alta 1995: 347.

LX Antonsen, Jan: "Utvandringa til Amerika fra Hammerfest", i *Øyfolk*. Nr.10,1999: 147.

LXI Jernsletten, Regnor: "Befolkningsutviklinga i Finnmark på 1800-tallet. Et regionalperspektiv". ISV Universitetet i Tromsø 1989: 11.

de spesielle faktorer som agenter og annonsering i aviser, prepaid tickets, religion, amerikabrev og etappevandring en større rolle for kveners valg om å utvandre enn hva forholdene i Finnmark gjorde. Dette skyldtes særlig en sterk og vedvarende kjedemigrasjonen i form av forhåndsbetalte billetter, tilgang på informasjon og læstadianerne i Amerika. Kjedemigrasjonen la dessuten grunnlaget for en økt karrieremigrasjon ved at informasjonen om arbeidsmarkedet i Amerika økte.

Utvandrere fra Finnmark og det nye hjemlandet

Den første tiden i Amerika kunne nok fortone seg vanskelig for noen. Å få kontakt med kjenninger fra hjemstedet, ble viktig for trivselen. Kvenene søkte sammen på samme måte som de hadde gjort i Alta, Vadsø og mange andre steder i Vest-og Øst-Finnmark. Nordmenn søkte også etter kjenninger i det nye hjemlandet. Eksemplene her omfatter utvandrede nordmenn, på grunn av manglende materiale fra kvenske utvandrere, likevel gir de interessant informasjon om ulike sider av livet til utvandrede Finnmarkinger i "mulighetenes land". En lege fra Vardø flyttet rundt i nordstatene for å finne et sted hvor han kunne møte folk som snakket samme språk som ham. I Seattle i Washington møtte han landsmenn og nære

kjenninger fra Vardø.^{LXII} Dette viser hvor viktig det var å "kjenne seg hjemme" blant andre av samme etnisitet, med samme språk og ende til fra samme hjemsted. Lenger vest i tømmerdistriktene i nordlige Minnesota satt Julius Berg Baumann og mintes landskapet i Øst-Finnmark hvor han var født første juledag 1870 i Kiby ved Vadsø. I 1891 hadde vandrelyst og møte med to unge norsk-amerikanere på besøk i gamlelandet overbevist ham om å emigrere. Som følsom lyriker, skrev han, sier hans venn John Heitmann, "om kjærlighet, om troskap, om tilfredshet og om skjønnhet". Om sitt kjære Finnmark skriver han:

Jeg ser gjennom slørede øine
mod fædrenelandet dernord,
og straks vil i tanken seg høine:
Et mindernes land
Med fjeldenes mur,
med jøkler i brand,
med fossenes dur,
med skogenes sus,
med fuglenes sang,
med bølgernes brus,
med blomster på vang,
det fagreste landet paa jord!^{LXIII}

Dette vitner om en lengtende sjel eller kanskje er det den slags inspirasjon som en skapende personlighet ved stund og anledning leter fram? Spørsmålet blir stående ubesvart her.

LXII Flå, Vibeke: *Utvandring og intern flytting. Emigrasjonen fra Vardø 1864-1920*. Hovedoppgave, Tromsø 1995: 131.

LXIII Baumann, Julius B: *Fra vidderne. Nye digte*. (Minneapolis, 1915) s. 15, 26-27.

Trykte kilder

Finmarkens Amtstidende 13.jan. 1883.
 Tromsø Stiftstidene, 15.mai 1864.
 Tromsø Stiftstidende 25.og 28.mai 1865.
 Vardøposten 1.mars 1891.
 Amtmannens økonomiske femårsberetninger, Finmarkens amt 1861-1865.
 Amtmannens økonomiske femårsberetninger, Vadsø by 1861-1865.
 Amtmannens økonomiske femårsberetninger, Finmarkens amt landdistrikterne 1871-1875.
 Kirkebøker Vadsø landdistrikt 1854-1880.

Andre kilder

Digitalarkivet, utvandningsprotokoller, emigranter fra Trondheim 1867-1930.

Litteratur

Antonsen, Jan: Antonsen, Jan: "Utvandringa til Amerika fra Hammerfest", i *Øyfolk*. Nr.10,1999.
 Baines, Dudley: *Emigration from Europe 1815-1930*. Cambridge 1995.
 Balsvik, Randi Rønning: *Vardø-Grensepost og fiskevær 1850-1950*. Bd I. 1989.
 Baumann, Julius B: *Fra vidderne. Nye digte*. (Minneapolis, 1915).
 Cohen, Robin (ed.): *The Cambridge Survey of World Migration*. Cambridge 1995
 Flå, Vibeke: *Utvandring og intern flytting. Emigrasjonen fra Vardø 1864-1920*. Hovedoppgave, Tromsø 1995.
 Gjerde, Jon: "The Scandinavian migrants", i Cohen, Robin (ed.): *The Cambridge Survey of World Migration*. Cambridge 1995
 Helland, Amund: *Finmarkens amt, bind 1-3*. Kristiania 1906.
 Jernsletten, Regnor: "Befolkningsutviklinga i Finnmark på 1800-tallet. Et regionalperspektiv". ISV Universitetet i Tromsø 1989.
 Kvalnes, Martin: *Utvandringen fra Skjervøy prestegjeld til Amerika 1865-1914*.

Hovedoppgave, Tromsø 2000.

Lunde, May: "The Emigration to North America from the Provinces of Troms and Finnmark as Reflected in Three Northern Norwegian Newspapers 1860-1900", i. Ø.T.Gulliksen, I.R.Kongslien & D.Tolfsby (ed.). *Essays on Norwegian-American Literature and History*, bind 2. NAHA-Norway, Oslo 1990.

Lunde, May: *Assimilation of the Old Apostolic Lutheran Church of Calumet, Michigan*. Hovedoppgave Oslo 1983.

Moch, Leslie Page: *Moving Europeans. Migration in Western Europe since 1650*. Indiana 1992.

Nielsen, Jens Petter: *Altas historie. Det arktiske Italia 1826-1920*. Alta 1995.

Niemi, Einar: "Amerikafeber.Om utvandringen fra Vadsø og om vadsøvæinger i USA", i Varanger årbok. 1996

Niemi, Einar: Oppbrudd og tilpassing-den finske flyttingen til Vadsø 1845-1885. Hovedoppgave Oslo, 1972; bokutgave Vadsø, 1977.

Norman, Hans & Runblom Harald: *Transatlantic connections. Nordic Migration to the New World after 1800*. Uppsala 1987.

Onnela, Samuli: "Emigrationen från Finland till Amerika over Nord-Norge, 1867-1892". Rapport til det nordiske historikermøte i København 1971.

Semmingsen, Ingrid: *Veien mot vest*. Bind 2 Oslo 1950.

Skaaren, Kjell Erik: "Utvandring fra Helgeland".*Utvandringa-det store oppbrøtet*. A.Engen(red.), Oslo 1978.

Soleim, Marianne Neerland: Emigrasjon og etnisitet.Utvandringen fra Vadsø til Amerika 1860-1914.

Hovedoppgave, Tromsø 1998.

Svendsen, Thorleif: *Amerikafeber i ishavsbyen. Emigrasjonen fra Tromsø til Amerika 1860-1925*. Hovedoppgave, Tromsø 1997.

Thoresen, Magdalene: *Midnatsolens land*. Kristiania 1884

Åkerman, Sune/ Johansen, Hans Christian/ Umeå 1990.
Ostergren Robert: "Long-Distance
Migrations in the Nordic Countries 1500-
1900", i *Rapport til* Biografiske opplysninger: Marianne
Verdenshistorikerkongressen i Madrid 1990. Neerland Soleim, f.01.07.69, doktorgrads-
student i Historie, Universitetet i Tromsø.
